

Охоронні розкопки курганів поблизу с. Ковалівка на Миколаївщині

Експедиція Інституту археології АН УРСР в 1970 р. продовжувала розкопки курганів в зоні будівництва першої черги Південно-Бузької (Очаківської) зрошувальної системи*. Поблизу с. Ковалівка Миколаївського району розкопано вісім курганів — від ледве помітних до таких, що мали висоту близько 4,2 м. Тут знайдені поховання епохи міді—бронзи (ямні, катакомбні, зрубні) та скіфського часу. Більшість з них ямні. Для основних поховань характерні прямокутні в плані ями, що, як правило, перекривались великими кам'яними брилами. У закладі одного з поховань (№ 3 — Ковалівка II, курган 8) знайдено три антропоморфні стели. Під плитами окремих могил виявлено дерев'яні жердини та очерет. Стіни ям двох поховань (№ 5 — Ковалівка I, курган № 4 та поховання № 8 — Ковалівка II, курган № 8) були обтягнені грубою тканиною, яка закріплювалась дерев'яними кілками. Невеликі заглиблення з залишками дерева добре збереглися на стінках та по краях ями. Подекуди по краю є відбитки малюнка на цій тканині — чорні смуги на червоному тлі (Ковалівка I, курган № 4, поховання № 5). Одні поховання парні, решта одиночні. Скорчені кістяки лежали на правому боці, головою на схід або з незначним відхиленням на північ.

Впускних поховань більше. З деякими пов'язані неопорозові підсипки курганів. Впускні могили містились переважно в ґрунтових ямах з уступами. Нижче останніх вони мали таку ж прямокутну в плані форму, як і основні, й перекривалися кам'яними брилами. В одній закладці трапились дві антропоморфні стели. В окремих похованнях під плити були покладені дерев'яні жердини та очерет. Більшість впускних могил також одиночні, де небіжчики лежали скорчені на правому боці або на спині, із зігнутими і піднятими догори колінами. Орієнтація нестійка. Кістяки та дно ям, як і в основних могилах, вкриті вохрою. Інвентар, знайдений тільки у впускних могилах, являє собою плоскодонні горщики ямного типу (рис., 5).

Окрему невелику групу становлять поховання в неглибоких ямах під кам'яними брилами. У закладах трьох могил виявлені чотири антропоморфні стели (Ковалівка I, курган № 4, поховання № 14; курган № 6, поховання № 2; Ковалівка II, курган № 8, поховання № 4). Кістяки лежали в скорченій позі на правому боці, головою на схід, з незначним відхиленням на північ. Дно ями посипане вохрою. Знайдені тут горщики належать до ямно-катакомбного та катакомбного часу. У них плоске дно і відігнуті назовні вінця (рис., 4). Один, на відміну від інших, має більш щільну масу, широке плоске дно і орнамент у вигляді нарізок (рис., 3). Цікаво, що з похованнями, в яких були горщики, пов'язані знахідки чотирьох стел. Загалом під час розкопок 1970 р. їх виявлено дев'ять, вісім входили до закладок над похованнями, а одна трапилась у насипі (Ковалівка II, курган № 8). Частина з них має вигляд добре оброблених прямокутних або овальних плит. Є і стели з виступом, який імітує голову (рис., 10). На стелі з поховання № 5 (Ковалівка II, курган № 8) дуже схематично пам'ячені ще риси обличчя.

Серед розкопаних могил на особливу увагу заслуговує дитяче поховання в кам'яному ящику (Ковалівка I, курган № 4, поховання № 1). Відкрите воно недалеко від центру кургану, на глибині 0,8 м від рспера. Ящик споруджений з шести невеликих добре оброблених плит, а зверху покритий ще двома. На їх внутрішніх стінках збереглися сліди розпису червоною фарбою у вигляді перехрещених по діагоналі ліній. Подібні поховальні споруди відомі в пам'ятках ямної культури Нижнього Подніпров'я¹, а також серед пам'яток ксмі-обінської культури Криму². За останні роки окремі поховання в кам'яних лунках відкриті у курганах Поіпгулля та Інгульця³.

Катакомбних поховань знайдено п'ять. Всі вони вписані в пасипи ямних курганів і розташовані в катакомбах овальної форми, крім одного, яке було в підбві (Ковалівка II, курган № 9, поховання № 10). Могили одиночні, а поховання лежать на спині у витягнутому стані. Орієнтація нестійка. У могилі з підбвом виявлені залишки двох кістяків — дорослої людини і дитини. Перший лежав на спині з піднятими догори колінами. Біля його ніг знайдені залишки дитячого кістяка. Фарба трапляється в усіх могилах. Інвентар могил одноманітний — це горщики катакомбного типу (рис., 8). У похованні № 15 кургану № 4 (Ковалівка I) знайдена невелика чаша (рис., 7), а в іншому — № 10 (курган № 9, Ковалівка II) кістяна пряжка (рис., 6). Подібні пряжки поширені в пам'ятках зрубної культури Північного Причорномор'я. В окремих випадках вони відомі й в більш ранній час. Наявність вохри на черепі дитини в похованні з пряжкою свідчить, що ця могила належить до катакомбного часу.

* У роботі експедиції, крім авторів, брали участь науковий співробітник Миколаївського краєзнавчого музею О. Г. Нежинець, студентка історичного факультету КДУ Н. А. Соловйова та студенти Полтавського педагогічного інституту, які проходили археологічну практику.

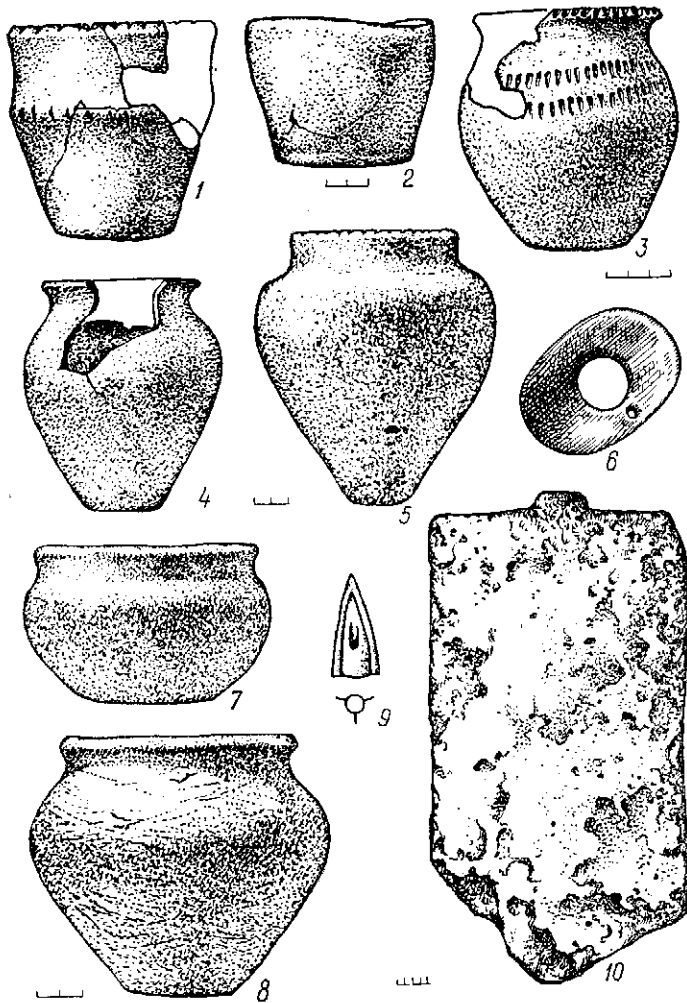

Рис. Знахідки з курганів поблизу с. Ковалівка на Миколаївщині (1—10).

Зрубні могили неглибокі, викопані в насипах ямних курганів. Кістяки дуже скорчені покладені на правому чи лівому боці, головою на схід. Інвентар представлений лише горщиками (рис., 1—2).

Поховання скіфського часу відкриті в дуже розораних курганах, що мали вигляд плям з купами каміння. Одне було впущене в насип епохи бронзи. У основи курганів містилось кільце з необробленого каміння. Кістяки лежали в неглибоких, овальних у плані ямах, орієнтованих по лінії схід—захід. Всі могили пограбовані. Уламки амфор з насипу, серед яких були з опуклою шийкою, та бронзовий (рис., 9) трилопатевий наконечник стріли з рівною основою (Ковалівка I, курган № 8) датують могили VI—V ст. до н. е.

¹ О. І. Терсножкін. Кургани в долині р. Молочної.— АП, VIII. К., 1960, с. 6—9; А. М. Лесков. Раскопки курганов на юге Херсонщины и некоторые вопросы истории племен бронзового века Северного Причерноморья.— Памятники эпохи бронзы юга Европейской части СССР. К., 1967, с. 7—9.

² А. А. Шепинский. Культура энеолита и бронзы в Крыму.— СД, № 2. М., 1966, с. 19.

³ О. Г. Шапошникова. З досліджень Інгульської експедиції в 1969 р.— Археологічні дослідження на Україні в 1969 р. вип. IV. К., 1972; П. Г. Елагина и В. Г. Петренко. Раскопки курганов на Ингульде.— Археологические открытия 1968 г. М., 1969.